

ХАЈДЕГЕРОВЕ МЕТАПОЛИТИКЕ

РАСТКО ЈОВАНОВ

Универзитет у Београду
Институт за филозофију и друштвену теорију
Краљице Наталије 45, Београд, Србија
jovanov@instifdt.bg.ac.rs

САЖЕТАК: У раду се истражује Хајдегеров политички ангажман 1933/1934. на основу појма „метаполитике“, који Хајдегер уводи по први и једини пут у своја политичка разматрања у његовим недавно објављеним приватним записима у тзв. „Црним свескама“ током свог ректората на Фрајбуршком универзитету. Посредством појма „метаполитике“ Хајдегер покушава да деконструира модерну политику захтевајући да теоријске рефлексије након Хитлеровог преузимања власти у националсоцијалистичкој Немачкој морају дати предност (духовној) акцији. Филозофски појмови на тај начин постају оружјем у борби против модерне демократије и стављају се у службу немачког народа који је, схваћен као „изворна заједница“, једини у стању да постави питање Бића из хоризонта „метафизике као метаполитике“. Свој политички ангажман Хајдегер ће назвати „духовним националсоцијализмом“ и покушаваће да га спроведе путем преобликовања немачких образовних институција. Један део рада ће стога бити посвећен и Хајдегеровом схватању васпитања као средства његовог политичког ангажмана. Као свој резултат, рад настоји да укаже на амбивалентност, агонизам и особени месијанизам Хајдегеровог филозофског схватања политике, али уједно и на антисемитизам који његов теоријско-политички ангажман није могао да избегне.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: метаполитика, сабирање, васпитање, месијанизам, Хајдегер, народ, простор

Хајдегер је признао да је његов националсоцијалистички ангажман представљао грешку.¹ Био је заведен духом времена и утицајем разноврсних језичких облика [*Gestalt*] из којих је просто исијавао дух конзервативне

---

¹ „Mein Rektorat stand unter dem großen Irrtum...“, [GA 94: 162]. Хајдегерове списе наводим према издању његових сабраних дела (= GA).

револуције у Немачкој 30-их година прошлог века. Био је заведен и – како су нам то недавно предочили његови приватни записи у тзв. „црним свескама” – појмовима и фигурама сопственог мишљења. Питање је, дакле, како је Хајдегер допустио себи да га заведу. Реч је о завођењу Хајдегера, о његовом сопственом завођењу, о самозавођењу. Можда је највише реч о оним скретањима, лутањима, а не само пукој заблуди (*Irrnisse*, а не *Irrtum*) које Хајдегер приписује самој историји бића, а која, поред немачког сабирања (*Versammlung*) и модерне технике на врхунцу западног метафизичког мишљења, обухвата и њега као чувара (*Hütter*) Бића.²

Како је Хајдегер, према томе, успео да погрешити? Како га је његова филозофска мисао завела? То су питања на које ће овај рад покушати да одговори у светлу новообјављених „црних свезака”. То је такође и задатак који нам је задат. Сâм Хајдегер постхумно га је поставио на стогодишњицу почетка Првог светског рата са завршним томовима његових дела. Датуми у овом случају нису неважни. Одмах ћемо видети који су то датуми које Хајдегер помиње у својим белешкама. Пажњу свакако треба обратити, можда и више, на датуме које не помиње, које изоставља.

Хајдегеров однос према политици овде ће се промишљати од његовог „другог”, управо оног што он покушава да искључи, негира, да му одузме теоријску важност и актуелну животност, а које га, онда, одмах опседа. Наиме, посредством појма „метаполитике” Хајдегер покушава да деконструише модерну политику, и то управо на основу саме иманентне логике која је у модерни водила разматрање односа индивидуе и друштва. Хајдегер одустаје од негативног схватања слободе и – у расправи (*Auseinandersetzung*) са Хегеловом и Шмитовом политичком филозофијом у предавањима 1933. и 1934. – враћа се античком, позитивном схватању као суделовању и сабирању [*Versammlung*]. Али у сасвим особеном смислу. Наиме, духовно учешће у тзв. „конзервативној револуцији” пред почетак Другог светског рада последња је последица једне особене линије немачке филозофије која ће политичку борбу свести на духовну.³ Метаполитика неће представљати, како ће се покушати показати у овом раду, никакву натполитику, неко теоријско разматрање, нити оправдање политике. Тај

² Хајдегер свој политички ангажман експлицитно назива „заблудом”, *Irrtum*, а не „лутањем”, *Irrnis*. Заблуда се по њему састојала у томе да се 1933. „није спознало колико мало су снаге биле припремљене и историјски прикладне (...) и да функционери нису били спознати као функционери.” Али, Хајдегер додаје, да његова одлука о политичком ангажману није била заблуда „политички у светскоисторијском смислу”, већ је он учинио грешку управо у томе што је сматрао да се националсоцијализам, мишљен као крај метафизике и као прелаз, „као такав може у тренутку (*Augenblick*) непосредно усмерити и унапредити” [GA 95: 147–148]. Дакле, заблуда, *Irrtum*, везана је за „вулгарни” националсоцијализам, док је „духовни” националсоцијализам био исправан покрет, иако се накнадно показао, као и само Хајдегерово мишљење 1933. као лутање, *Irrnis*. Уп. такође: [GA 16: 414].

³ Та линија интензивнијег довођења у непосредан однос полемоса и логоса може се пратити од Ничеа. Уп. [Nietzsche 1999: 366]: „Јер, када истина ступа у борбу с миленијумском лажи, загрешће се, имаћемо грч земљотреса, померање брда и долина, о каквима се никада ни сањало није. Појам политике преточио се тада сасвим у духовни рат, све творевине моћи старога друштва развезане у ваздух – оне све скупа почивају на лажи: биће ратова каквих на Земљи још није било. Тек почев од мене постоји на Земљи велика ѿполишка.”

ће појам Хајдегер кратко користити да би описао свој положај на фронту духовне борбе током „ректора́та”, положај који ће захтевати да теоријске рефлексије дају предност акцији.⁴ Иако то и даље остаје суштински интелектуалан чин, он се овај пут спроводи са другима, управо на духовном *Heimat*-фронту.⁵ Показаће се да (мета)политика остаје страна његовој мисли, упркос томе што ће се у једном моменту Хајдегер потпуно уплести у антисемитску просторност права.

Основни циљ овог рада је покушај да разјасни природу Хајдегеровог политичког ангажмана у светлу његових приватних записа у „црним свескама” из доба његовог ректората.⁶ И то преко једног појма који се ту и само на том месту уводи у његовим списима: појма *мeйшaйoлнeйшкe*.⁷ Видећемо да је метаполитика месијански појам, пројекат, нешто што ће тек доћи ако и само ако, сматра Хајдегер, у том *пpелaзнoм* добу 1933. националсоцијалистички покрет буде следио налог (*Auftrag*) историјски предат немачком народу, који већ стоји на времену, а као обликован и припремљен доступан је у његовим списима. У тексту ћу инсистирати на празнини, немогућности, месијанизму тог појма који је усмерен на оно Долазеће (*das Kommende*). У том смислу оно „друго” што Хајдегера и тај појам непрестано опседа јесте његово слепило за истинску политику, у којој нема више места за хероја и (што је идентично) великог злочинца (*Verbrecher*). Они припадају – како је то још Хегел показао – предржавном стању. Појам метаполитике ће нам тако најјасније показати начин на који је Хајдегер био и остаје заведен духом конзервативне револуције и „невидљивим фронтом тајне духовне Немачке” (155).

ДАТУМИ

Да видимо одмах на почетку које датуме Хајдегер помиње у „црним свескама”. Који су то датуми који откривају немачко сабирање као спасоносну истину Запада?

1806. Хелдерлин одлази и почиње немачко сабирање (*Sammlung*).

1812. Немачки залет достиже свој врхунац и рађа се Рихард Вагнер.

⁴ Уп. Хајдегерово писмо Карлу Шмиту где пише да се налази усред *пoлeмoс*-а и да његова књижевна егзистенција мора да уступи место политичком ангажману, односно сабирању духовних снага на универзитету [GA 16: 156].

⁵ Да буде записано, одмах на почетку, да Хајдегер свој „политички” ангажман наговештава још у § 74 *Бића и времена*: “Wenn aber das schicksalhafte Dasein als In-der-Welt-sein we-senhaft im Mitsein mit Anderen existiert, ist sein Geschehen ein Mitgeschehen und bestimmt als Geschick. Damit bezeichnen wir das Geschehen der Gemeinschaft, des Volkes.”

⁶ Основни текст који овај рад покушава да тумачи јесу странице 111–162 које стоје под насловом “Aus der Zeit des Rektorats”, у: M. Heidegger, *Überlegungen II–VI (Schwarze Hefte 1931–1938)*, Gesamtausgabe 94, Klostermann, Frankfurt a. M. 2014. Сви цитати у тексту који садрже само број странице односе се на ову књигу.

⁷ Историја појма метаполитике тек треба да се напише. Поменућу само да крајем 80-их година прошлог века почиње да излази конзервативан и, донекле, вероватно колико су му то прилике дозволиле, антисемитски часопис, под насловом *Elemente zur Metapolitik*, са текстивима Жулијен Фројнда, Алан де Беноа, и са насловима попут „Наш унутрашњи рајх”, „Зашто се ми боримо”, „Свет индоевропљана”, „Време историје”, итд.

1843. Хелдерлин одлази са „света”, а годину дана после на њега стиже Ниче.

1870. Немачке оснивачке године су утемељене и појављују се Ничеова *Несавремена размајрања*.

1883 Излази *Зарайусџира I* и умире Рихард Вагнер.

1888 Крај децембра: Ничеова „еуфорија” пред сломом и– (26. 9. 1889).

[GA 94: 523]

Последњи датум је година Хајдегеровог рођења. Хајдегер даје и наслов овим датумима: „Игра и сабласност бројева при рачунању времена у предворју понорне (abgründigen) немачке историје.” Дакле, истинска немачка историја је духовна, историја песника и мислилаца као чувара бића, – историја као усуд (*Geschick*) историјског народа. Датуми изражавају хронологију немачке историје која одражава њен бездан, понор (*Abgrund*). Нећу се заустављати на овом термину који је један од темељних за конституцију Хајдегеровог тзв. прекрета; довољно је да укажем да Хајдегер понор мисли као нужну претпоставку, као извор новог почетка за којим се указала прилика 30-их година 20. века. Најпре укратко да укажем на оно шта ови датуми носе са собом.

„Хелдерлин одлази” – није усмерено само на Хелдерлиново лудило, на датум када бива примљен на тибингешку клинику и убрзо отпуштен са дијагнозом неизлечиве маније, већ се односи и на немачку историју, на битку код Јене, као и на Хегелову *Феноменологију духа*, али првенствено на неуспех естетичког помирења слободе и природе. Да подсетим да се у том добу и за Шелинга постављало питање: Како је могуће живети са природом која поседује моћ над историјом ако више није довољно да се живи естетички?

„Немачко сабирање” односи се на буђење немачког национализма и борбу против Наполеонове Француске, али и на, како ћу касније показати, Фихтеове касне говоре о политичком васпитању у којима се уводи фигура *Zwingherr*-а. Хајдегер даље уврштава у ту сабирну историју Ничеово рођење 1843, проглашење Другог немачког царства, Другог Рајха 1870, Ничеову еуфорију 1888. пред нервним сломом, и – на крају – датум свог рођења.

Дакле, Хајдегер уврштава себе не само унутар историје немачке филозофије, него и као једну од кључних сабирних тачака немачке историје. Другим речима, без његове филозофије не би био могућ нови почетак не само немачког народа, него и укупног људског опстанка (*Dasein*) у свету, тј. нови начин постављања питања бића. У предавањима о Хегеловој филозофији права у зимском семестру 1934/35. помиње се још један датум који нам може боље осветлити позадину ове његове кратке историје.

30. 1. 1933. је Хегел умро – не! он још није уопште ‘живео’! – овде је он најпре постао жив – као што се и историја рађа, тј. умире. Ипак – управо стога није могућа никаква ‘обнова’.

Ако његову филозофију државно-филозофски узмемо као метафизику бирократске државе (...) онда све постаје бесмислено

– једно бркање суштинских мотива Хегелове идеје државе са ‘чињеницама’.

[GA 86: 85]

30. јануара 1933. – сетимо се – Хитлер долази на власт и постаје канцелар. Исте године Шмит објављује *Staat, Bewegung, Volk* где стоји “Hegel [ist] gestorben” [Schmitt 1933: 32], у смислу да је Хегелово разликовање између државе и друштва превладано у корист диференције држава–покрет –народ. Овај Хајдегеров навод је, дакле, уперен против Шмита, иако се Хајдегер слаже да је обнова Хегелове политичке филозофије бесмислена, пошто се политичка стварност променила: институција грађанског друштва и либералног просветитељства је превладана. Али насупрот Шмиту, за Хајдегера Хегел тек сада постаје жив, у моменту када уједно умире. Хегел је за Хајдегера највиша тачка метафизике и уједно њен крај, док 30-те године прошлог века представљају врхунац таквог метафизичког погледа на свет, који, као и сваки врхунац, нужно иде ка пропасти и новом почетку. Смрт и жртвовање у добу прелаза (Übergang) показују се конститутивним за Биће и његово питање.

Стога је 1933. година за Хајдегера исто што и 1806. за Хегела – момент када се дух, односно Биће појављује (erscheinen) и из идеалности питања прелази у најтврђу реалност опстанка: револуција у мислима проналази своје остварење у историји. Као и 1806, када немачко сабирање по Хајдегеру започиње и хвата залет, оно 1933. већ стоји као потпуно обликовано и чека свог фирера да ступи у акцију. Снаге су *сабрране*, потребно је још духовно-политичко вођство – *мейтаполиитика*.

МЕТААСПИРИН

Али, шта је за Хајдегера метаполитика? Појављивање те речи у његовим списима изгледа потпуно сабласно. Њена појава у само три момента у првом тому „црних свезака” делује као неки блиц, *Augenblick*, управо као заслепљујући моменат. Као да је та реч у моменту и са скоком бачена [*Geworfenheit*] у догађај револуционисања стварности и преокретања не само свих вредности, већ превасходно питања о Бићу. Са овом речју опстанак (*Dasein*) отвара опште ванредно стање у циљу установљења „изворне заједнице” која не познаје појам неутралности.

Пре него што наведем те заслепљујуће моменте, *Augenblicke*, у којима реч метаполитика заводи Хајдегера и просто га гони да преузме вођство и стане на фронт бивајући и сâм вођен, три године раније, у предавањима о „Основним појмовима метафизике” из зимског семестра 1929/30, Хајдегер говори шта она није. Наиме, он сматра да је термин „метафизика” дала подстрек аналошком образовању металогике и метагеометрије, и да је чак довела до тога да се метаполитичарима називају они који заснивају практичну политику на филозофским системима. Тако се „чак може говорити о неком метааспирину, који надмашује дејство обичног аспирина” [GA 29/30: 60]. Хајдегер, дакле, није метаполитичар у смислу да жели да

подари својом онтологијом темељ политичкој акцији. Једно читање овог текста нам говори да за Хајдегера метаполитика не завређује пажњу као покушај да се филозофија и политика доведу у непосредну везу. То је тачно, јер за Хајдегера филозофија није никаква корисна ствар; она може представљати само сметњу у држави. Једно друго читање, међутим, додаће на то – али тек након појаве овог термина 1933. – да метаполитика, иако додуше не изводи политичке постулате из филозофских теорија, нуди политички и филозофски *излаз* из претходне филозофије (као метафизике) и политике. *Излаз*, наравно, може бити само политички, а вођство у том *историјском* изласку из историје додељено је преокретању питања о Бићу које се тренутно – у том моменту, те 1933, и на том универзитету – разрешава истовремено и теоријски и практично.

Околишам, не усуђујем се да тако лако пређем на те заслепљујуће моменте који надиру из те речи, а да претходно не изнесем епилог који је та реч имала у својој последњој (и јединој након „црних свезака“) појави. У склопу говора о границама опстанка у његовим приватним списима објављеним под заједничким називом *Ка мишљењу догађаја* наилазимо на следеће речи:

Границе Политичког – (*политички* засновати – не вагати одлуку).

Метиполитика!

(...)

Границе Политичког (суштинска одлука).⁸

Оно Политичко и пуко политичко заснивање опстанка не доносе суштинске одлуке, јер не, нису у стању суштински да их разматрају и вагају пошто не знају своју границу: управо метаполитику. Метаполитика није, дакле, политика, нема ништа заједничко са оним Политичким, које остаје захваћено метафизиком. Оба претходна места нам стога само говоре шта метаполитика није и не може да буде. Уједно нам ипак саопштавају да је она граница Политичког и да је суштинска одлука у њеним рукама, – одлука која, на концу, може бити само политичка, јер се тиче онога „Ми“, *Wir*. Сада смо спремни да сазнамо, шта је то метаполитика за Хајдегера и да уједно поставимо питање: да ли она може да врши сабирање логоса у сред полемоса те 1933?

МЕТАПОЛИТИКА

Ево да видимо шта он пише о метаполитици на самом почетку свог ректората и у склопу разматрања новог устројства универзитета, при чему се не ради о надградњи (*Aufbau*) или поновној изградњи [*Neubau*] уни-

⁸ [GA 73.1: 565]. Хајдегерови списи сабрани у овом тому сежу од 1932. па све до краја његовог живота. Нема тачног датирања овог навода. Међутим, наслов под којим стоји овај навод је „Напад и преузимање службе“, а поднаслов „Шта се мора десити?“ Ако се обрати пажња на речи које доминирају у том тексту, чини се умесним претпоставка да је настао током или напоредно након повлачења из ректорске службе (пошто у једном моменту наилазимо на реч „самообмана“).

верзитета, већ о његовом уништењу (*Zerstörung*) посредством васпитања нових нараштаја, о револуцији унутар високог образовања (уп. 115–116). Касније ћемо видети зашто васпитање и зашто револуција, јер научни напредак унутар новог почетка, дакле након метафизике и у оквиру метаполитике, није циљ по себи – сада је сврха учење као васпитање (123).

Крај »филозофије«. – Морамо је докрајчити и тиме оно потпуно другачије – метаполитику – припремити.
Према томе такође и *промену науке*. (115)⁹

Метафизика као мета-политика. (116)¹⁰

Метафизика и њубивсјивовања мора себе на основу свог најунутрашњијег склопа да продуби и прошири ка *метаполитици њовесног народа*. (124)¹¹

Ево коначно тих места на којима Хајдегер помиње термин метаполитика. Метаполитика треба да дође на место метафизике, под чијим „гером“ устројства мишљења по Хајдегеру стоји целокупна историја филозофије. Али, као што видимо у трећем наводу, она је уско везана за народ, она је увек метаполитика одређеног народа, и то не било којег, већ само историјског народа, односно оног којем је дат налог (*Auftrag*), а за Хајдегера то је само немачки народ, да заснује нови почетак у људској историји, да покрене обострано условљену револуцију – револуцију знања и револуцију поретка унутар коначности опстанка и самог света. За испуњење тог задатка није потребан само *Führer*, вођа, него и филозоф, *духовни Führer*, сâм Хајдегер.

Најпре, шта то значи да је потребно докрајчити „филозофију“? Стављајући је под наводнике, Хајдегер је сужава на њено метафизичко значење коме измиче основно питање његове филозофије. „Промена науке“ јесте оно што објашњава скривени однос филозофије и метаполитике. Докрајчење филозофије *као* метафизике је услов појављивања метаполитике. Хајдегер, међутим, одмах додаје: *према њој* и нове науке, *новог знања*. Метаполитика је везана, дакле, за промену знања. Док сама „(п)рипрема промене знања изискује деценије“ (122). Метаполитика може стога тренутно, те 1933, само да буде пројекат. Тренутно је по Хајдегеру реч само о *припреми* за њен надолазак: тек „ступамо у једно доба“ (126). Припрема (*Vorbereitung*), прелаз (*Übergang*), револуција – све су то речи које носе у себи промену, скривено насиље, и које *просјор* за испољавање свог „права“ могу наћи само у ванредном, револуционарном стању. Хајдегер је ту већ на фронту.

⁹ „Das Ende der »Philosophie«. – Wir müssen sie zum Ende bringen und damit das völlig Andere – Metapolitik – vorbereiten. Demgemäß auch der Wandel der Wissenschaft.“

¹⁰ „Metaphysik als Meta-politik.“

¹¹ „Die Metaphysik des Daseins muß sich nach ihrem innersten Gefüge vertiefen und ausweiten zur Metapolitik »des« geschichtlichen Volkes.“

Борба у којој он учествује је борба око суштине немачког народа, чија историја је, како смо видели по наведеним датумима, превасходно историја песника и мислилаца. Историја у коју Хајдегер сврстава и самог себе. Та историја треба да се открије и осигура, посредством духовно-политичког руковођења универзитетом. Дакле једном политиком универзитета и високе школе.

Метаполитика као неко будуће стање у којем је стабилизовано и конзервисано револуционарно насиље прелазног периода који је сав потонуо у борбу (*Kampf*). Та именица одређује Хајдегеров ректорски ангажман. Она га на самом почетку његове акције потпуно превладава: „... Führer је пробудио нову стварност, која нашем мишљењу нуди исправан пут и ударну снагу” (111). Хајдегер види свој ректорат као средство да и сам непосредно ступи у борбу. Одмах, у моменту, *Augenblick*-у, он одбацује своју претходну егзистенцију („Литерарна егзистенција је завршена” (111)) и његово лично „ја” утапа се у „Wir”: сви су на фронту и нема неутралних. Отворен је „светски моменат”, *Weltaugenblick* (112) који налаже „[н]икакво бежање, никакав умор, увек напад” (116), јер је тренутак за акцију стигао [*Augenblicks-aktion*]. Зато и нема потребе за програмима, системима, теоријом (111), јер „духовни националсоцијализам” није ништа „теоријско” (135). Теорија је већ ту, отеловљена је у „неколицини” који знају (120) и који ће васпитати.

ВАСПИТАЊЕ

Довођење у непосредну везу васпитања и политике – политичко васпитање је таутологија, рећи ће Хајдегер – једно је од упечатљивих својстава немачке филозофије. Фихте са својим предавањима испред немачке публике слови за оног ко је утро тај посебан пут који води ка Хајдегеру.¹² Њихова блискост још више чуди ако обратимо пажњу на то да Хајдегер потпуно ћути о њему. У свом обимном списатељском и предавачком опусу Хајдегер посвећује Фихтеу само мали део предавања о немачком идеализму из летњег семестра 1929 [уп. GA 28: 50–183]. Фихте, наиме, уводи фигуру *Zwingherr*-а (деспота, принудног господара) у своје политичке списе и предавања 1813. Он је „деспот за немство” (*Zwingherr zur Deutschheit*) чији је задатак „васпитање за слободу”.¹³ На тај задатак, који је по Фихтеу временски ограничен, попут ванредног стања, деспот има изворно, умско право, управо стога што Немци немају историју. Као безисторијски, они су изворан народ; њихово сопство није историјско, већ метафизичко, јер су једини успели да се уздигну до *јојма* слободе и да на њему граде своју нацију [VII: 565–566]. Деспот само треба да следи истински увид претходно изложен у Фихтеовој *Wissenschaftslehre*, која се „не може сматрати не-

¹² Сетимо се да и Хегел своју *Филозофију њрава* испрва конципира као *Staatspädagogik*, као васпитање за државу.

¹³ J. G. Fichte, *Sämtliche Werke*, De Gruyter, Berlin 1971, том VII, стр. 565. Наводе из Фихтеових сабраних дела обележавам у даљем тексту само бројевима тома и страница.

истинитом ако је претходно исправно схваћена” [VII: 681]. На тој основи он треба да оформи класу учењака који ће посредством новоуспостављених образовних институција васпитавати друге за слободу [VII: 444]. Његово знање је „генетичко”, јер једини познаје историју рађања и развоја света [VII: 449], а са појмом слободе дели иста одређења: „апсолутни почетак, из самог себе одлучујуће, ново-успостављајуће” [VII: 592]. Али, као такав, као онај који учи друге, *све* друге унутар политичке заједнице, он је нужно трансцендентан у односу на заједницу и стоји *изван* ње. Дакле, не стоји са другима на фронту, попут Хајдегера. Коначно, деспот је *sacer*, први који ће себе након испуњења свог задатка жртвовати. Деспот, дакле, у једном *Augenblick*-у ускаче у иманентни историјски развој само да би га у сопственој жртви напустио. У томе и лежи суштина сваког појма диктатуре, па и нацистичке, како нас томе учи Шмит, што он конституише изузетак у органском развоју да би оправдао елиминацију непријатељског елемента.

Ови Фихтеови ставови изречени пред берлинском публиком током рата са Французима одзвањају 1933. у Фрајбургу. Васпитање је за Хајдегера сабирање, *Sammlung* – оно сабира у јеку полемоса историјске снаге посредством логоса оних који воде, учитеља, господара. Хајдегер их назива *Meisterschaft*-ом, онима који имају првенство,¹⁴ који васпитају. Хајдегер, дакле, преузима васпитну улогу као своју сопствену борбу. Његов сопствени рајх је установљење једне једине царске високе школе, *Reichshochschule* (117), која ће стајати под највишим духовно-политичким вођством. За њега не постоји више на једној страни духовно а на другој политичко, на једној теоријско, на другој практично знање. Циљ је да се променом устројства универзитета, путем његовог уништења, осигурају саме основе будућег „духовно политичког вођства” (*geistig politische Führung*) (115), тј. метаполитике као спасоносне врсте људског опстанка у свету.

Хајдегер, тај нови *Zwingherr*, говори о учитељима као о оним Ретким (*Wenigen*), који једини егзистирају изван и изнад себе (120).¹⁵ Они су покретачи сваке колективне акције или онога што Хајдегер у *Sein und Zeit* назива догађајем или удесом народа (*Geschick des Volkes*) [GA 2: 384]. „Führen und Folgen”, водити и пратити, одзвања више пута током овог кратког текста. Вредност појединачног Ја је изгубила на значају са коначним сломом бирократских вредности буржоаске државе. Постоји само једно једино Ја и сви остали, *Wir*. Али утолико хитније, додаће Хајдегер, потребно је подржати *Meisterschaft* и оснивање царске високе школе (128). Први задатак *духовног* вођства је у „стварању оружја” (139), односно у новом устројству универзитета и стварању нове институције, у којој ће васпитање представљати ништа друго до спровођење „државне моћи” (121), јер се радикалност покрета може одржати само у духовном. Међутим, да би уопште могло доћи до стваралачког револуционисања људског опстанка, најпре

¹⁴ *Meisterschaft* има на немачком значење мајсторства, али и првенства.

¹⁵ Било би занимљиво истражити линију која води од Хегеловог „права јунака”, преко Бењаминовог „великог злочинца” до Хајдегеровог „хероја” у § 74 *Sein und Zeit* [GA 2: 385].

у Немачкој, а потом и међу другим народима на Западу, – националсоцијализам мора да остане у борби, мора да инсистира на свом положају, који не подразумева само сопствено проширивање, већ превасходно сопствено спровођење (141). Међутим, ни идентитет националсоцијализма не може да побегне нововековној логици Политичког, јер и он мора да створи или пронађе непријатеља да би успео у свом инсистирању да увек остане будан и у борби. „Где стоји непријатељ и како ће се створити?” (141). Или – како читамо на другом месту – потребно је изабрати супарника, „односно, моћи самог себе поставити у питање”.¹⁶

Овде се већ назире Хајдегеров крај са ректорским ангажманом. Националсоцијалисти нису довољно радикални; иза њихове мимикрије и даље извирује малограђанштина. Они остају само обични функционери и отпада могућност њиховог духовно-политичког уздизања ка аристократији вођства (*Führerschaft*). Хајдегер види свој ангажман у националсоцијалистичком покрету много радикалније: он тражи и нуди као прву ствар своју сопствену жртву. Величајући Немце, народ песника, мислилаца и државника, Хајдегер их назива „великим супарником” који води „велико подстичуће супарништво” у борби старог света са новим, либералне буржоазије и нове метаполитичке колективности:

И где је велики супарник у овој борби, на којој израстају они Долазећи (*die Kommende*) ...? Где треба да је велико подстичуће супарништво, ако не код нас, док се жртвујемо као прелаз за оне Долазеће ...? (125)

Налик налогу који Zwingherг задобија од метафизичког и безисторијског немачког народа у Фихтеовим говорима, да васпита Немце за слободу и да се након тога „поништи”, Хајдегер дарује жртву прелазном добу (*Übergang*) у којем ће немачки народ (*völkisches Dasein*), као истински историјски, под „духовно политичким вођством” Учитеља коначно „довршити” филозофију као метафизику и стићи у „изворне” пределе метаполитике, а тиме и свој усуд потврдити *насујрои* основној тенденцији техничког доба. За спровођење суштинског сâм појединац није довољан, већ је потребна „заједница Ретких” (16), чије вођство представља, баш као код Фихтеа, *васишшање* за самосталност и самоодговорност. „Шта је то? – Самоодговорност? Заузети се за нешто и жртвовати се?” (16) Хајдегер не схвата себе само као вођу, који васпитава за самоодговорност и жртву; он је *духовни* вођа који *буди* стваралачке снаге и који их у јекну полемоса *сабира* око логоса:

Тренутно међутим стојим усред полемоса и књижевно мора да одступи. (...) Сабирање (*Sammlung*) духовних снага које би требало да изнедре оно Долазеће (*das Kommende*), постаје све хитније (писмо Шмиту) [GA 16: 156].

¹⁶ Уп. [GA 95: 83]: „... den Gegner wählen, d. h. sich selbst dabei in Frage stellen können...” Овај мотив ће преузети Шмит у својим рефлексијама о непријатељу након Другог светског рата.

САБИРАЊЕ

Да би 1933. могла да се представи као „прелазно доба”, као ванредно стање, морао је већ да стоји припремљен и обликован револуционарни тренутак, *Augenblick*. Видели смо *духовно-политичке дајуме* који по Хајдегеру сабирају снаге за преокрет – од 1806. до 1889; видели смо и људе око којих се сабирање вршило – Хелдерлин, Вагнер, Ниче и, као последњи, Хајдегер. Дакле, 1933. се већ век раније зачала „у духовно-политичкој историји Запада” [GA 39: 3]. По Хајдегеру, већ је одлучено, мисија немачког народа већ стоји духовно припремљена, пошто се „истинско сабирање појединаца у изворну заједницу већ догодило” [GA 39: 8]. Политичке акције на онтичком нивоу, концентрациони логори, марш дугих ножева – све је то небитно и може да се окарактерише као „помоћна припрема, а не суштина” [GA 39: 8]. Хајдегера не интересују друштво нити модерна политика која у њему има свој топос; он је окренут *изворној заједници*, њеном промишљању и спровођењу, и питању, како се може „узајамно безусловно припадати” [GA 39: 72]. Истинска¹⁷ заједница [*Gemeinschaft*] не настаје успостављањем узајамних односа засебних индивидуа – појединаца *као* власника неког поседа, као члана породице или корпорације. Тако по њему може настати једино друштво, а свака онтичка везаност појединца је њему небитна. У заједници се појединац веже са оним што „сваког појединца надилазећи повезује и одређује” и истински пример такве изворне заједнице је „другарство војника на фронту” [GA 39: 72]. Оно што њих надилази, одређује и повезује јесте управо смрт и спремност на њену жртву: смрт као „слободна жртва” [GA 39: 73] ствара *просјор* заједнице у којем можемо *једни друге чујти*.

Сабирање појединаца врши се кроз разговор и језик чланова једне заједнице који су повезани спремношћу на жртву за оно Долазеће. То су речи око којих се растресеност и амбивалентност Хајдегеровог „политичког” ангажмана може сабрати. И писац је попут ратника на фронту, јер је везан истом заједницом и истим „борбеним духом на фронту” [GA 96: 29] – написаће Хајдегер у одељку о „Скривеном Немству” на самом почетку Другог светског рата.

Да ли Хајдегер чује „друге”? Он чује само Немце, разумљив му је само немачки језик. Инсистирање само на једном језику, међутим, нужно води до интензивирања насиља попут политичког кршења споразума или насилног одузимања и укидања говора неког другог. Још од антике, дакле од самих почетака филозофског мишљења, присутна је тенденција да се „онај други” разреши и одреди изван граница језичког поља. Облици таквог укидања иду од варвара, преко роба, колонијалног дивљака, до злочинца који крши људска права. Други, тај непријатељ којег Хајдегер тражи, се те 1933. налази и у сопственом народу. У свом другом предавању „О суштини истине” из зимског семестра 1933/34, дакле у временском распону који одговара анализираним записима из „црних свезака”, Хајдегер уводи нови, радикалнији текст:

¹⁷ Придев „истински” [wahrhaft] теолошки влада Хајдегеровим ангажманом.

„... противник није партнер, него непријатељ. (...) Непријатељ не мора да буде спољашњи, који и није увек најопаснији. И може изгледати као да нема непријатеља. Онда је основна потреба пронаћи непријатеља, поставити га на светло дана или га најпре створити... Непријатељ се може учврстити у најунутрашњијем корену опстанка једног народа и супротставити се и противно деловати сопственој суштини тог народа” [GA 36/37: 91].

Дакле, непријатељ не мора нужно да буде нешто потпуно спољашње једном народу, рецимо други народ. И таквог непријатеља – Хајдегер коначно завршава – треба „поставити са циљем потпуног уништења” [GA 36/37: 91]. Да би се допрело до метаполитичке егзистенције немачког народа као истински историјског, потребно је ипак да се најпре политичка борба спроведе на онтичком нивоу. Ни „духовни националсоцијализам” (135) не може трпељиво посматрати „стране елементе” у немачком народу који остају неукорењени у суштини тог народа. Изгледа да се, према њему, са *номадским духом* Јевреја не може изградити народна заједница, *Volksgemeinschaft*, која треба да се постави као први циљ духовно-политичке акције. Стога, утемељујуће образовање фронта мора већ јасно да постави циљ борбе и одреди свог непријатеља (уп. 147). А први задатак вође је да „створи оружје” (*waffen schaffen*). Други циљ духовног националсоцијализма је стварање државе која ће преузети налог који је немачком народу историјски задан. Као трећи, истински али и најдаљи циљ, Хајдегер види успостављање „историјске величине народа у постигнућу и обликовању бићевних моћи (*Seinsmächte*)” (136). Трећи циљ је идентичан са успостављањем метаполитичког опстанка немачког народа и изгледа као да је довољно да буде спровођен само *ex catedra*. Први циљ, међутим, тражи политичку акцију „вулагарног националсоцијализма” (142) и везивање кроз „крв и тло” (127).

У том смислу, истог зимског семестра 1933/34¹⁸ Хајдегер истиче да бићу народа, као и људском бићу, припада његов властити простор: „сваки народ има њему припадајући простор” [Heidegger 2009: 81]. Ако је тако, онда и самом начину бивствовања неког народа припада „одношење спрам простора, тј. овладавање простором и бити-означен простором (*Vom-Raum-geprägt-Werden*)” [ibid]. У истом контексту Хајдегер каже:

„Историја нас учи да номади нису само означени безнадежношћу пустиње и степе, већ да, такође, иза себе остављају пустињу, а где се пре тога налазило плодно и култивисано земљиште ...” [ibid, 82].

Из таквог особеног односа саприпадања народа и тла произилази и специфично знање неког народа о природи сопственог простора; другим речима, да се изразим хајдегеријански – начин на који се том народу открива природа. Јер:

¹⁸ Семинар „О суштини и појму, природе, историје и државе” није уврштен у „политику” издања Хајдегерових сабраних дела. Семинар је, ипак, објављен 2009. у *Heidegger-Jahrbuch*.

„Неком словенском народу отвориће се природа нашег немачког простора сигурно сасвим другачије него нама, а семитским номадима можда се неће уопште никада отворити” [ibid, 82].

Дакле, номади представљају опасност пустошења култивисаних европских простора. При томе, сасвим је оправдано питати се, поготово данас, у информатичком добу у којем информатички простор скоро и да не познаје категорију укореењеног и фиксираног места: да ли уопште постоји и да ли је нужна онтолошка веза између Бића и простора? Можда нема Бића као таквог, већ само бивствујућег у кретању, само номадизма, без укореењености у тло и унутар националних граница? Да ли се Едмунду Хусерлу или Карлу Левиту другачије приказивала и откривала природа и шуме око Фрајбурга? Да ли се метрополски простор Беча уопште откривао Арнолду Шенбергу и обликовао његове композиције или је овај Јеврејин („Одбацујем те као Јевреја” – упутиће му Кандински) стварао само из свог „номадског јеврејства”? Хајдегерови познати ставови о укореењености у тло и завичај могу се разумети и објаснити као пуко конзервативно испољавање још једног немачког филозофа тридесетих година прошлог века. Можемо, додуше натегнуто, себи представити и одређену логику која стоји иза повезивања народа и простора. Проблематична је, међутим, једна новина коју Хајдегер уводи 1933/34: повезивање простора као *Шери-џорије и саобраћања* [*Verkehr*] са појмом *политичке државе*. Наиме, дедукцијом државе из друштвеног уговора може се доћи, по Хајдегеру, само до појма либералне државе благостања. Истински појам државе мора се насупрот томе изводити „у смислу оног Политичког као основног темељног карактера из филозофије егзистирајућег западног човека” [Heidegger 2009: 79]. А као политичка, држава једног народа, Биће једног бивствујућег, одређена је територијом,¹⁹ а не завичајем који се открива само појединцу. Као политичка, као територијално одређена, држава је битно ношена вољом за својим проширивањем, деловањем и саобраћањем у све даље просторе. Територија као простор државе има своје границе докле сеже њено деловање, тј. њено освајање даљих простора. Али, како ће се онда једном Немцу, питамо се, отворити украјинска степа или магловита банатска равница ако није укореењена (*Bodenständig*) у њој? Да ли ће се отворити оружјем, крвљу и жртвом? Или пре садржајем књига, духовном разменом и доколицом као условом за бављење филозофским радом? Зар се није простор Русије Хајдегеру отварао преко Достојевског? Можда Хајдегер у свом историјско-филозофском разговору и разрачунавању (*Auseinandersetzung*) није добро чуо Аристотела када овај вели:

¹⁹ Социјално-онтолошки посматрано, никако није нужно да држава као политичка заједница, узета као група или колективни идентитет, егзистира само унутар претходно установљених граница. Напуштајући своје територијалне границе и повлачећи се у Првом светском рату преко Албаније Србија није престала да постоји као држава. И даље су плаћане репарације, потписивани међународни уговори и ударани државни печати. Такође, није јасно зашто би духовно сабирање немачког народа нужно повлачило и његово територијално заокружење и проширивање и на оне Немце који су изван граница Рајха [уп. Heidegger 2009: 82].

Треба, наиме, бити способан и за рад и за ратовање, али више за мир и за доколицу; треба радити оно што је нужно и корисно, али више оно што је добро. За такве циљеве, дакле, треба васпитавати децу и људе осталог узраста уколико им је потребно васпитање [Aristoteles, VII, 13 1333a–1333b].

Сводећи оно Политичко на антагонизам који тражи жртву, Хајдегеру је потребно супротставити концепцију политике која поништава сваку историјску везаност неког народа за земљу, простор или за партикуларну, само том народу својствену обичајност. Једино као нормативна и изван конкретне, историјске условљености питања, политика и оно Политичко моћи ће да избегну жртвене ритуале *самойојврђивања* (*Selbstbehauptung*) свог идентитета и препусте их доколици и недељи, седмом дану, тој великој институцији грађанског живота.

Хајдегеров суштински аргумент против јеврејства односи се на њихову невезаност за тло, његовим речима, њихову искорењеност [GA 96: 243]. Али зашто Јевреји морају свој идентитет нужно да задобију из простора, из укоренености? Они су и задобили свој идентитет невезано за своју просторност. Њихов простор – као завичај, а не као (политичка) територија – јесте реч,²⁰ реч из Торе. То је есенцијално појмовна укорененост, без обзира што норме свог идентитета изводи на спољашњи начин, односно преузима их као већ дате и за сва времена важеће. Разумљиво је да Хајдегер одбија свако позивање на трансцендентно, било у јеврејству, хришћанству или у либералном просветитељству. Али, овде је у игри нешто друго, што само на први поглед изгледа амбивалентно. Реч је о Политичком, о спровођењу политичке акције против другог, с једне стране, а с друге, о елиминацији самог Политичког као суштинског. Хајдегеру је потребна политичка акција националсоцијалистичке партије да би и он био на фронту на којем се борба одвија између духова и где се доноси одлука која ће претходно, тј. изворно утемељити будући метаполитички облик немачког народа, оно Долазеће. Хајдегер не тражи никакво оправдање свог мишљења; врло добро зна да се оно одвија у простору празном од права, простору испуњеним револуционарним насиљем. Као и свако политичко насиље, оно садржи потребу за својим изузетком, за ванредним стањем, како би могло самом себи да подари разумљивост у тренутку у којем се врши, уједно захтевајући да оправдање за сопствене акције задобије тек пост фестум.

Сабирање у јеку полемоса не врши се само у разговору духова; логор се такође показао као место концентрације и сабирања. Данас, деценијама након ових Хајдегерових речи, логори нам нуде упечатљиву симболику пада у најјезивије, противхумане страхоте сваке политике која разлог свог деловања месијански налази у оном што ће тек доћи. Несумњиво је да је свака социјална објективност ултимативно политичка и да не може да избегне трагове заснивајућег искључења другог, јер сваки политички идентитет је конструисан као „разлика” и „искључење”. Решење није у

²⁰ Овај мотив развија Дерида у свом есеју „Едмон Жабес и питање књиге”.

метаполитици или духовној борби, већ решење може бити само гетуино политичка одлука да однос према другом заправо не постане политички, да не оде у крајност антагонизма и диференције пријатељ/непријатељ. Но, како смо видели, управо то разликовање Хајдегер стално тражи, одбијајући другог или противника да назове партнером. За његово мутирајуће историјско-филозофско читање односа логос-полемос, Аристотелов став и даље важи: насупрот Хајдегеру, и даље треба истрајавати на томе да насиље није само супротан модус мира, језика и разговора, да оно такође увек носи на себи жиг партикуларности и приватности. Мир и споразум, а не борба, јесте простор и место, елемент и медијум логоса и филозофије [Aristoteles, VII, 13, 1333a].

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Aristoteles (1976). *Politik*. München: Deutscher Taschenbuch.
- Fichte, Johann Gottlieb (1971). *Die Staatslehre, Sämtliche Werke*, том VII, Berlin: De Gruyter.
- Heidegger, Martin (2009). "Über Wesen und Begriff von Natur, Geschichte und Staat." *Heidegger-Jahrbuch 4 – Heidegger und der Nationalsozialismus I, Dokumente*.
- Heidegger, Martin. *Gesamtausgabe (GA)*:
 GA 2 = *Sein und Zeit*, Frankfurt a. M.: Klostermann 1977.
 GA 16 = *Reden und andere Zeugnisse eines Lebensweges (1910–1976)*, Frankfurt a. M.: Klostermann 2000.
 GA 28 = *Der deutsche Idealismus (Fichte, Schelling, Hegel) und die philosophische Problemlage der Gegenwart*, Frankfurt a. M.: Klostermann 1997.
 GA 29/30 = *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit*, Frankfurt a. M.: Klostermann 1983.
 GA 36/37 = "Vom Wesen der Wahrheit", *Sein und Wahrheit*, Frankfurt a. M.: Klostermann 2001.
 GA 39 = *Hölderlins Hymnen "Germanien" und "Der Rhein"*, Frankfurt a. M.: Klostermann 1999.
 GA 73.1 = *Zum Ereignis-Denken*, Frankfurt a. M.: Klostermann 2013.
 GA 86 = *Seminare Hegel–Schelling*, Frankfurt a. M.: Klostermann 2011.
 GA 94 = *Überlegungen II-VI (Schwarze Hefte 1931-1938)*, Frankfurt a. M.: Klostermann 2014.
 GA 95 = *Überlegungen VII-XI (Schwarze Hefte 1938-1939)*, Frankfurt a. M.: Klostermann 2014.
 GA 96 = *Überlegungen XII-XV (Schwarze Hefte 1939-1941)*, Frankfurt a. M.: Klostermann 2014.
 GA 97 = *Anmerkungen I-V (Schwarze Hefte 1942-1948)*, Frankfurt a. M.: Klostermann 2015.
 Nietzsche, Friedrich (1999). *Ecce homo, Sämtliche Werke*, Kritische Studienausgabe in 15 Bänden, Berlin, New York: De Gruyter.
- Schmitt, Carl (1933). *Staat, Bewegung, Volk*, Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt.

HEIDEGGER'S METAPOLITICS

by

RASTKO JOVANOVIĆ
University of Belgrade
Institute for Philosophy and Social theory
Kraljice Natalije 45, Belgrade, Serbia
jovanov@instifdt.bg.ac.rs

SUMMARY: This paper examines Heidegger's political engagement on the basis of the concept of meta-politics, which Heidegger for the first and only time introduced in his so-called "Black Notebooks", written during his 1933/34 Rectorship at the Freiburg University. Through the concept of "metapolitics", Heidegger attempts to deconstruct the modern politics by demanding that the theoretical reflections after Hitler's takeover of power in national socialist Germany give priority to the (spiritual) action. Philosophical concepts thereby operate as a "weapon" in the struggle against modern democracy and are put into service of the German people, understood as "true community", which is the only one capable to ask the question of the Being from the horizon of the "metaphysics as metapolitics". Heidegger labelled his political engagement as a "spiritual National Socialism" and tried to implement it through the reshaping of the German educational institutions. Thus, one part of the paper will also examine his understanding of the education as a means of his political engagement. In conclusion, this paper strives to show the ambivalence, agonism and the messianism of Heidegger's philosophical conception of the politics, but also the unavoidable Antisemitism of his theoretical and political engagement.

KEYWORDS: metapolitics, gathering, education, messianism, Heidegger, people, space